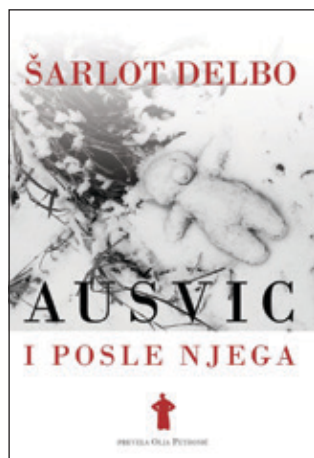

AUTORSTVO UPRKOS DEHUMANIZACIJI

(Šarlot Delbo: *Aušvic i posle njega*, prevela sa francuskog Olja Petronić, Kulturni centar Novog Sada, Novi Sad, 2023)

U trilogiji *Aušvic i posle njega* Šarlot Delbo svedoči o sopstvenim traumatičnim proživljavanjima, ali i okuplja glasove drugih – onih kojih više nema i onih koji su se nazgled vratili. Njima je iskustvo Holokausta, kao iskustvo u središtu rasutog bića, urušilo integralni deo ličnosti i nepovratno izmenilo emocionalnu, mentalnu i socijalnu strukturu, kao i celokupni sistem uverenja o svetu. Za život *posle* trebalo je imati nove oči, novi sluh, novo srce.

Ovo delo logoraške književnosti, književnosti Holokausta, okupljeno je sa drugim delima sličnim po duhu u ediciji „Integrali” u izdanju Kulturnog centra Novog Sada i objavljeno je 2023. godine u prevodu Olje Petronić, uz sadržajan pogovor Sonje Veselinović. Niz istorijskih i političkih činjenica koje određuju kontekst koji je direktno uticao na nastanak ove trilogije započinje 2. marta 1942. godine

hapšenjem Šarlot Delbo i njenog supruga Žorža Didaša zbog delovanja u okviru francuskog Pokreta otpora. Te iste godine, ali nekoliko meseci kasnije, Didaš je streljan, dok je Šarlot Delbo 1943. odvedena u nacistički logor Aušvic-Birkenau, zajedno sa dvesta dva-deset devet žena, takođe pretežno uhapšenih zbog delovanja u Pokretu otpora. Godine 1944. prebačena je u Ravensbrik, a u aprilu 1945. godine oslobođena. Iskustvo logora i iskustvo slobode objedinjeni su pod naslovom *Aušvic i posle njega*, koji obuhvata tri toma: *Niko od nas neće se vratiti*, *Beskorisno znanje* i *Mera naših dana*.

Prvi deo trilogije *Niko od nas neće se vratiti* predočava iskustvo nejevrejskih žena u Aušvicu. Iako uzimajući knjigu u ruke znamo o čemu ova memoarska ispovest govori i jasno iščitavamo reči kao što su „ljudsko meso”, „peć”, „dim”, „bodljikava žica”, teško uspevamo da ih osvestimo u punini. Čitanjem prvog dela privikavamo se na *normalnost* fonda reči, pripremamo se da zaista osvestimo šta iza njih stoji. Ovaj deo trilogije je utoliko najsublasniji, naročito prva polovina teksta, do odeljka „Lala”, jer je gotovo potpuno lišen javne sfere. Izuzev uvodnog odeljka, u kom autorka pobraja zemlje i podneblja onih koji su stigli na železničku stanicu koja će ukinuti svaku geografiju, dominantna je tišina, zastavljenost vremena, traženje jezika, a scene koje pratimo su fragmentarne i, uz izrazit lirski izraz, koncentrisane na takav način da deluje kao da su u pitanju fotografije – mrtve žene koje nepomično počivaju u snegu, poljana prekrivena močvarom, veštačka no-ga koja leži u snegu, usamljena lala ispred kuće, muškarac koji kleči i prima udarce po

leđima... Čak su i vrisak i uporno, otežano ponavljanje radnji koračanja i trčanja logorašica teskobno statični.

Iako je svedočenje nelinearno, bez jasne hronologije, sa različitim uplivima sećanja i slika, ono što može jasno da se prati jeste putanja jačanja autorkinog glasa. Nakon odeljka u kom se priseća kako su logorašice saznale da je lala, iznenađenje lepog koje su ugledale, oslonjena o kuću *esesovca*, autorska svest postaje izraženija. Od tog trenutka, ona se intenzivnije izmešta u društveno i tu se aktivno uvode drugarice i njihova zajednička borba međusobnog pomaganja. Imenuje se mesto, Aušvic, i pojavljuje se vreme: „Sat na železničkoj stanici pokazivao je vreme / i bile smo srećne što ga gledamo / vreme je bilo tačno / i s olakšanjem smo stigle do silosa sa šećernom repom / gde smo išle da radimo” (str. 96–97). Realnost „užasa bez granica” počinje da se izoštrava u našim očima; ona je u nepodnošljivom fizičkom radu, kapou koji sumanuto viče, mahnitom trčanju koje se ne zaustavlja ni usled fizioloških potreba, šaputanju srcu da ne prestane da kuca od napa...

Otuda je drugi deo trilogije, *Beskorisno znanje*, u kom se govori o boravku u odredu u Rajskom, a zatim o iskustvu u logoru Ravenzbrik, glasniji, a potresna je pozicija zbog koje je postao glasniji, pozicija zbog koje se to autorsko *ja* jače potvrđuje, komunicira i traži našu reakciju. S obzirom na to da ove tri knjige nisu objavljene u isto vreme, i drugi tom je nastao nakon recepcije prvog, kao da se kod autorke javlja više hrabrosti i volje da razotkriva proživljeno. Uzlet iz tišine koji osećamo u ovom delu trilogije najpre je tu usled smrti, ali smrti koja više nije sablasna magla svakodnevice već smrt bliskog drugog. Autorka opisuje opraštanje i pogubljenje supruga Žorža Didaša: „Ne možete razumeti / vi koji niste slušali / kako kuca srce / onog koji će umreti” (str. 137), a zatim i smrt drugarice Vive. U Rajskom, dinamiku unosi ideja pozorišta, zajedničko pripremanje pozorišnih komada, koje čak nije toliko traganje za smislom koliko radnja ponavljanja onog što je blisko, poznato, kao što je i zamena sledovanja hleba za *Mizantropa* više bila spasonosnost knjige kao umetničkog predmeta, teksta koji se mogao naučiti napamet, ne bi li se vežbalo pamćenje. Dakle, okretanje umetnosti je bilo vežba sećanja, zalog budućnosti, zalog uslova u kojima ona nije groteskna i neprirodna.

Potreba da se čitalac aktivno uključi u najvećoj meri proizlazi iz rascepa koji postoji između njih i nas, iz potrebe da se utiče na ograničenja prisutna u našem poimanju logoraškog iskustva. U nastojanjima da se pokaže kako Holokaust ne sme da bude samo fakat istorije, problematizuje se bilo koji sistem, priča, koncept, pa i bilo koje iskustvo koje se vezuje za nekakav koncept, kao što je to znanje. Jer za nju, za njih, postoji samo jedno jedino *iskustvo*. Znanje, shvaćeno u najširem smislu, posebno izneverava, što će se kao tema nastaviti i u trećem delu, *Meri naših dana*, kao nemogućnost pronalaska nečeg što bi podarilo smisao. Utehe i koristi nema u arhivskom, korpusnom znanju, niti u magiji informacije, prigrljenoj slobodi koja bi mogla da podari novinu („Za šta se zainteresovati [...] kada se više nema šta odgonetnuti, ni u pogledima ni u knjigama? Kako živeti u svetu bez misterije?”, str. 251–252), ni u razumevanju ljudskih bića do tančina („Istina je da o bićima znam više nego što je potrebno znati da bi se živelo pored njih, i da će između njih i mene uvek stajati to beskorisno znanje”, str. 268), pa ni u ličnom znanju – prošlosti, arhivi percepcija, senzacija, asocijacija. Ta misao o beskorisnom znanju koja odjekuje kroz ovo delo, tako snažno deluje na nas jer zbog nje istinski shvatamo fasci-

nantnost ove literature svedočenja. Svedočiti je značilo udaljiti se od nasilno stečenog znanja o užasu sveta, od suviše dobrog razumevanja ljudskih bića, od ogoljenosti – nametnute intimnosti iskustva, koja je bila intimnost bez počela, jer ona bi nekako uvek trebalo da je projekcija vrednosti, a vrednosti nije bilo – apsurdno je i za podvlačenje, dakle doslovno, radikalno, nedopustivo.

Otuda je pisati značilo vratiti se na oduzetu vrednost, na oduzetu samovrednost, uopšte – na one resurse u nama bez kojih ne prekoračujemo u nepoznato, a kamoli nezamislivo. Međutim, ne kroz proglas, jer za takve stvari ovde nema mesta, već kroz izbor – samostalnu reorganizaciju svega što je došlo nametnuto, što se obrušilo na nju. Reorganizaciju emocionalnog i telesnog sećanja, čulnih utisaka, mentalnog naboja, opažanja, razgovora, urezanih scena i to kroz takvo pisanje koje sada bolnu izloženost fiziologije i ogoljenost sopstva posramljuje slikama drugarica koje se radi pružanja poslednje utehe, i s odbojnošću i s plemenitošću, naginju nad smrtonosnim usnama umiruće devojke, autentičnošću osećanja kakvo god ono bilo, slikama brisanja suza, čuvanja snage, čudečnosti ženskog zajedništva. Dakle, kroz način na koji se piše i saopštava, kroz odbijanje da se ne govori („Zašto smo uložile toliko napora da se vratimo ako to ne služi ničemu”, str. 361) i kroz okupljanje drugih glasova, davanje reči drugome.

U *Meri naših dana* Šarlot Delbo okuplja svedočenja preživelih drugarica, povratnica iz logora, kao i svedočenja nekoliko muškaraca pripadnika Pokreta otpora. Svi oni opisuju svoje načine uključivanja u svet i život posle iskustva logora. Taj život je doneo nepodnošljiv napor, a najteža je rana spoznanja da sloboda nije ono što su želeli da bude. Žilbert, Mado, Pupet i ostali svedoče o trudu da njihove ličnosti ne budu poništene i slobodi koja je taj trud obesmislila, razgradila, o gubicima koji su tek posle osvešćeni, o zativorenosti u „uspomene i prežvakavanja”. Poneke rečenice i te kako odzvene u nama i podsete nas da ne razumemo. Jer to da je nakon dolaska trebalo „nanovo osvojiti senzibilitet”, to je nezamislivo opozivanje. Ili pak na samom kraju, kada se drugarice okupe na Žermeninoj sahrani, jedna od njih će reći: „Sreća je imati sahranu” i to će nas u trenu vratiti na onaj Celanov „grob u vazduhu”.

Proživljena patnja je nesnosna uprkos nastojanjima povratnica da ne odustanu od ljudi, od interakcije, od života. Njoj ne treba tražiti smisao, ali se iznova treba vraćati na vrednost. Glas Šarlot Delbo pred nas izlazi srčano i etično i pored dubokog osećaja neadekvatnosti za svet. Zato ta putanja koju ova knjiga prikazuje, uz autorkinu jasnu svest o problemu svedočenja, putanja od tišine ka glasu, zajedništvu, okupljanju drugih glasova, i napokon – ka odštampanom tekstu kao javnom svedočanstvu, jeste ono što nas čini posebno dužnima da slušamo, čitamo, prevodimo, štampano, okupljamo, prenosimo, ne zaboravljamo.